

Palumuutto kotiseudulle Pohjois-Karjalaan



Maarit Väänänen

Artikkeli pohjautuu sosiologi-
An pro gradu -tutkielmaani,
jossa olen selvittänyt haastattelu-
aineiston avulla pohjoiskarjalais-
ten palumuuttajien muuttopro-
sessia ja -motivaatioita. Osaltaan
lähtökohtana ovat muuttoliike-
tutkimusta pitkään hallinneet ky-
symykset: ketkä muuttavat, miksi
ja minne he muuttavat sekä mitä
seurauksia muuttamisella on. Kes-
keisin teoreettinen viitekehys rak-
entuu ihmisten ja paikkojen vä-
lisen suhteen tarkastelusta, jonka
avulla olen pyrkinyt jäsentämään
kotiseudun merkitystä paluu-
muuttajille ja heidän pohjoiskar-
jalaista aluetietoisuuttaan. Paluu-
muuttajilla tarkoitan Pohjois-Kar-
jalassa aikanaan asuneiden paluu-
muuttoa maakuntaan, kuitenkin
ei välttämättä lähtömuuttokun-
taan. Palumuuttoa tarkastelen
maakuntien välisenä vapaaehtoi-
sena asuinpaikan vaihtamisena,
jolloin tutkielmani sijoittuu läh-
innä muuttoliiketutkimuksen

*Maarit Väänänen, yhteiskuntatie-
teiden maisteri, Joensuun yliopis-
to. Artikkelin perustuu kirjoittajan
pro gradu -työhön Kotiseudulle
Pohjois-Karjalaan – Tutkimus pai-
kan merkityksestä palumuutta-
jien muuttoprosessissa ja -motii-
veissa.*

yksilölliselle tarkastelutasolle.
Tällöin peruslähtökohtina koros-
tuvat palumuuttajien rationaali-
nen päätöksenteko, henkilökoh-
taiset tavoitteet ja motiivit muut-
toprosessin liikkeellepanevana
voimina (Karjalainen 1986, 32;
Korkiasaari & Söderling 1994,
232–233).

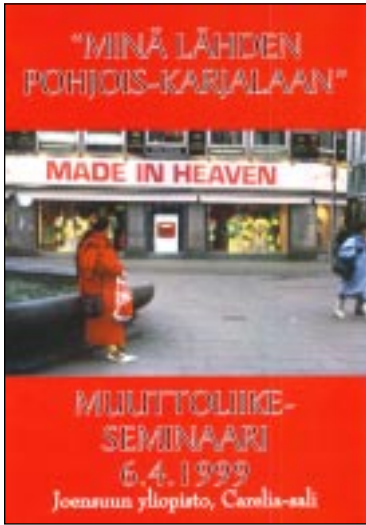
Empiirisen aineiston olen ke-
rännyt alkuvuodesta 2000 haas-
tattelemalla 11 henkilöä. Haasta-
tellut palumuuttajat ovat synty-
neet vuosien 1930–1975 välisenä
aikana keski-ikänsä ollessa 41 vuot-
ta. He ovat muuttaneet Pohjois-
Karjalasta vuosien 1949–1993
välisenä aikana suurimman osan
ollessa muuttohetkellä parikympp-
isiä. Yleensä lähtömuutto on ta-
pahtunut elämänvaiheessa, jossa
opiskelu- tai työpaikan löytämi-
nen kotimaakunnan ulkopuolelta
on tehnyt muuton ajankohtaisek-
si. Palatessaan Pohjois-Karjalaan
seitsemän haastateltavista elää
avo- tai avioliitossa, joissa on ala-
ikäisiä lapsia, yksi on muuttanut
maakuntaan puolisonsa kanssa ja
kolme on tullut yksinään. Haas-
tatteluhetkellä kolme haastatelta-
vasta toimii yksityisyrittäjänä,
kolme on eläkkeellä ja loput ovat
palkansaajia. Heidän palumuut-
tonsa ovat toteutuneet vuosien
1997–2000 välisenä aikana. Näin

ollen vanhimmat haastateltavat
eivät ole Pohjois-Karjalasta
pois 25 vuodesta lähes 50 vuo-
teen, kun taas vuoden 1965 ja sen
jälkeen syntyneet asuivat maa-
kunnan ulkopuolella keskimäärin
kymmenen vuotta.

Taustana palumuutolle olen
tarkastellut haastateltavien lähtö-
muuttoa, joka näyttää seuraavan
yleisesti Suomen muuttoliikkees-
sä havaittua trendiä: Pohjois-Kar-
jalasta on muutettu lähinnä työ- ja
opiskelupaikkojen perässä Etelä-
ja Länsi-Suomeen. Maakunnan
ulkopuolelle muutto on koettu
elämää rikastuttavana tekijänä ja
panostamisena omaan tulevaisuu-
teen.

*– Tuli mahdollisuus mennä töi-
hin ja lähteä muualle. Se oli sem-
monen tilaisuus, jota mie en ha-
lunnu jättää käyttämättä, koska
mie olin valmis lähtemään täältä
pois.*

Muuttopäätöstä ovat vahvista-
neet muun muassa näkemys pa-
remmista työn- ja toimeentulon-
edellytyksistä, seikkailunhalu se-
kä itsenäistyminen lapsuudenko-
dista. Taustalla ovat vaikuttaneet
myös arviot sen hetkisestä Poh-
jois-Karjalan taloudellisesta ja
työllisyysilanteesta sekä näke-
mykset maakunnan tulevaisuu-
desta ja kehittämisestä.



Vaikka muuttaminen on ollut vapaaehtoinen valinta, sopeutumisprosessi uudelle paikkakunnalle on monelle pitkä ja työläs elämänvaihe. Tänä aikana on pitänyt sopeuttaa itsensä uuden paikkakunnan tarjoamiin olosuhteisiin ja hyväksyttävä sen vaikutus arkielämän toiminnallisiin rakenteisiin (ks. Kortteinen 1982).

– Ihmiset eivät olleet sellaisia kuin odotti. Eivät paljon jutellu, joten aikamoinen ero oli pohjoiskarjalaisiin. Ihmiset oli paljon varautuneempia. (...) Periaatteessa ulkoiset puitteet olivat kunnossa oikeen hyvin, mutta kuitenkin ei silleen päässy oikein kiinni mihinkään.

Mitä hitaammin sopeutuminen on onnistunut sitä useammin paluumuuttoajatukset ovat käyneet mielessä; koti on tuntunut kaiken aikaa olevan Pohjois-Karjalassa. Uudella asuinpaikkakunnalla on tunnettu juurettomuuttakin, joka Paasin (1984, 149,162–163) mukaan liittyy käsitteellisesti ihmisten henkilökohtaiseen paikalliseen identiteettiin, perustuen en-

sisijaisesti jollakin paikkakunnalla kehittyneisiin sosiaalisiin siteisiin, asuinaikaan ja asuinpaikkaan sinänsä. Osalle haastateltavista paluumuutto on ollut haaveena aina Pohjois-Karjalasta poismuutosta lähtien, kun toisille se on ollut vuosia ennemminkin ajatusleikkiä kuin toteuttamiskelpoinen suunnitelma. Toisaalta maakunnasta moni on muuttanut pois sen kummemmin ajattelematta paluumuuton mahdollisuutta.

Paluumuutto: harkinnasta esteiden ja ehtojen kautta päätökseksi

Haastateltavat pitävät paluumuuttoa ennen muuta valintana, yhtenä vaihtoehtona sen hetkisesä elämäntilanteessa. Sitä on harkittu ja lopullinen päätös on tehty monenlaisista lähtökohdista ja erilaisissa elämäntilanteissa. Yhteistä kaikille on kuitenkin, että Pohjois-Karjalaan on tultu etsimään elämänmuutosta ja -laatua. Useimmilla paluumuuton toteutumisen suurimmiksi esteiksi ovat nousseet toimeentuloon liittyvät tekijät: erityisesti oma tai perheenjäsenen työ on pitänyt useimmat Pohjois-Karjalan ulkopuolella. Monta kertaa maakunnan työllisyystilanne on ollut todellinen, jopa ainoa este muuttopäätöstä mietittäessä.

– Me ois voitu muuttaa takaisin aikaisemminkin, mutta tavallaan ajateltiin sitä työllistymistä täällä. Kyllähän se oli esteenä monta vuotta. Ei uskaltanu sillä tavalla heittäytyä ja irtisanoa itteensä, että jospa sieltä tuli joku työpaikka tilalle.

Paluumuuttopäätöstä tehdessä on verrattu myös silloisen asunnon ja asuinpaikan ja Pohjois-Karjalan hyviä ja huonoja puolia. Lisäksi lapsiperheissä on pohdittu muuttoa erityisesti lasten kannalta. Muutamille muuton esteenä on ollut yksinkertaisesti lähtemisen vaikeus, sillä muuton myötä aiemmat sosiaaliset turvaverkot hajoavat ja arjen rutiinien tuoma turvallisuus katoaa hetkellisesti. Itse muuttoprosessi on useimmilla kestänyt vuosia, kun osalle se on puolestaan ollut varsin impulsivisen päätöksen tekemistä.

Pääpiirteisesti muuttojen motiivit voidaan jakaa taloudellisiin ja ei-taloudellisiin. Muuttamisen motiivit vaihtelevat huomattavasti myös muuttoetäisyyden ja -suunnan mukaan. Kuitenkin on hyvä tiedostaa, että kaikki muutot ovat yksilöllisiä elämäntapahtumia, jotka ovat seurausta monen eri tekijän yhteisvaikutuksesta. Tutkimusten mukaan (mm. Korhonen 1994; Korkiasaari 1991; Korkiasaari & Söderling 1994; Itäpuisto 1999) tärkeimmiksi kuntien välisen maassamuuton motiiveiksi nousee lähes poikkeuksetta työ. Tämän rinnalla miltei yhtä merkittäviä ovat myös asumiseen ja perhesyihin liittyvät tekijät. Lisäksi erityisesti nuoremilla ikäryhmillä opiskelu on huomattava muuttoliikettä lisäävä tekijä. Haastattelemillani paluumuuttajilla taloudelliset syyt, erityisesti työpaikan ja toimeentulon varmistuminen, ovat tärkeimpiä lopullisen muuttopäätöksen ratkaisijoita. Työpaikan vaihto ja uralla eteneminen hukkuttelivat useimpia Pohjois-Karjalaan, samoin opintojen päättymisen sekä oman yrityksen perus-

taminen tai jo olemassa olevan siirtäminen maakuntaan. Toisaalta vanhemmilla ikäryhmillä myös eläkkeelle siirtyminen on antanut viimeisen kimmokkeen muuttopäätöstä mietittäessä. Kukaan haastateltavista ei kertonut yhdenkään muuttonsa johtuneen työttömyydestä, mitä voidaan pitää varsin yllätyksellisenäkin, koska useissa muuttoliiketutkimuksissa työttömyys tai sen uhka nousevat varsin merkittäviksi muuttoa aiheuttavaksi tekijäksi (mm. Häkkinen 2000; Kantanen 1991, Korhonen 1994).

Paluumuuttopäätökseen liittyy myös paljon piirteitä, joita ei voida selittää pelkästään toimeentuloon liittyvinä. Ei-taloudellisista tekijöistä tärkeimmäksi paluumuuton motiiviksi nousee kotiseuturakkaus, joka on Paasin (1984, 141) mukaan eräänlaista eläytymistä tietyn alueen ihmisten ja ympäristön luomaan kokonaisuuteen. Paluumuuttajilla kotiseuturakkaus ilmenee kaipuuna Pohjois-Karjalaan, jonne heillä on vahva tunneside ja jonka he tuntevat kaikin puolin läheiseksi ja tutuksi.

– Tällä on lapsuuden maisemat ja ihmiset. Sä tunnet olevas kotona ja tunnet kuuluvas siihen joukkoon sillä tavalla, että ei tarvi miettiä sitä. On jotenkin hirveen helppo olla.

Alueen vetovoimaa lisäävät myös halu asua lähellä sukulaisia ja ystäviä sekä satoja kilometrejä lyhyempi kesämökkimatka. Paluumuuttajat pitävät Pohjois-Karjalaa erinomaisena elinympäristönä, josta löytyvät sekä hyvät palvelut ja monipuoliset vapaa-ajanviettomahdollisuudet että puhdas ja kaunis luonto. Myös alueen ih-

misten luonne, elämäntyyli ja murre tuntuvat monien mielestä erityisen läheisiltä.

Useimpien palaajien mielestä kotiseudulle on ollut helppo tulla takaisin ja sopeutuminen on sujunut nopeasti. Heille sopeutuminen on ollut varsin helppoa, koska he ovat samastuneet ensisijaisesti siihen, mitä Pohjois-Karjala edustaa heille nykyään, eikä mitä se on aiemmin merkinnyt. Muutama paluumuuttaja on joutunut toteamaan sopeutumisen alkaneen odotettua hitaammin, sillä poissaolo Pohjois-Karjalasta on muuttanut heitä itseään ja myös kotiseutu tuntuu erilaiselta.

– Sitä ajatteli, että tää on mulle tuttu paikka, että miks mä en muka tänne sopeutus. (...) Ei sitä niin nopeesti sopeudu. Tuntuu oudolta, kun kaiken pitäis olla tuttua ja silti pitää aloittaa alusta.

Moni on hämmästellyt, miten kotiseuduksi mieltämässään paikassa voi tuntea ulkopuolisuutta. Kotimaakunnan historia ja elämäntyyli tuntuvat tutuilta, mutta nykyhetki vieraalta. Tämä on tuottanut monelle pettymyksiä, sillä nykyhetki ei ole aina ollutkaan odotusten mukainen. Heidän mielikuvissaan menneisyyden kokemukset ovat hallitsevia, vaikka he olisivatkin huomanneet pohjoiskarjalaisessa elinympäristössä tapahtuneet muutokset. Vain harvalle paluumuuttajalle sopeutuminen kotiseudun elämään on ollut todellinen ongelma. He pohtivat pystykö kotiseutu todellisuudessa tarjoamaan sitä, mitä he siltä muuttonsa yhteydessä ovat odottaneet. Vaatii melkoista rohkeutta sanoa äänen, että vanha kotiseutu ei mer-

kitsekään niin paljon kuin sinne takaisin muuttaessaan kuvitteli.

Paluumuuttajien pohjoiskarjalaisuus

Pohjois-Karjalaan muutto on monelle paluumuuttajalle pitkäaikaisen haaveen toteuttamista. Heidän puheistaan käy selvästi ilmi, että lapsuuden kotiseutu on emotionaalisesti muita paikkoja tärkeämpi.

Se on eräänlainen muistinvarainen alue, joka syntyy menneistä ja nykyisistä muistoista ja kokemuksista (Riikonen 1997). Pohjois-Karjala kotiseutuna ei ole paluumuuttajille vain maantieteellisesti määritelty paikka, vaan sillä on myös yhteytensä alueen menneisyyteen ja nykyisyyteen sekä eri elementteihin, kuten maisemaan, kulttuuriin ja ihmisiin. Se selittyy paluumuuttajille sekä henkilökohtaisen kokemisen kautta että tunteena kuulumisesta pohjoiskarjalaiseen yhteisöön. Voidaan puhua jopa pohjoiskarjalaisen identiteetin muodostumisesta. Identiteetin, joka muodostuu kansallisen identiteetin tavoin niistä käsityksistä ja mielikuvista, joita yksilö liittää itseensä tietyn alueellisen ryhmän jäsenenä, tehden samalla me-muut vastakkainasettelua (vrt. Lehtonen 1997, 32). Tällöin tyypillisiä luokittelun välineitä ovat stereotypiat, joiden avulla kuvataan tiettyjen alueiden asukkaiden ominaisuuksia ja luodaan mielikuvia erottamaan meidät muista (Lehtonen 1997; Paasi 1986).

– Mie haluan tuuva esille karjalaisuutta. Sen, että ihmiset on

täällä avoimia, rehellisiä ja ne uskaltaa sanoa. Ne ei oo sillä tavalla kateellisia kuin Savossa, ne ei oo sillä tavalla ennakkoluuloisia ja varauksellisia kuin Hämeessä ja ne ei ole samalla tavalla juurettomia kuin Etelä-Suomessa. Meillä on juuret ja meillä on historia.

Pohjoiskarjalaisuus merkitsee palaajille vahvaa tunnesidettä maakuntaa kohtaan, sekä sympatiaa ja samanhenkisyyttä toisten sieltä kotoisin olevien kanssa. Kotiseutu on vaikuttanut myös paluumuuttajien identiteetin rakentumiseen ja uusien paikkojen kokemiseen. Pohjoiskarjalainen identiteetti merkitsee paluumuuttajille sekä kollektiivista identiteettiä (keitä me olemme) että henkilökohtaista identifioitumista maakunnan osaksi; samanlaisuuden tunnetta toisten alueen ihmisten kanssa. Maakunnallinen yhteisöllisyys edustaa paluumuuttajille symbolista yhteenkuuluvuutta ja me-henkeä eli kuvitteellista yhteisöä (ks. Anderson 1991). Kuvitteellinen yhteisöllisyys ilmenee yhteiseksi miellettyjen kokemusten kautta, yhteisöllisyyteen viittaavina sanoina (me, kaikki jne.) ja osittain myös kontakteina muiden alueen asukkaiden kanssa. Monelle paluumuuttajalle pohjoiskarjalainen identiteetti on selkeytynyt vasta maakunnasta poismuuton myötä. Silloin on huomattu oma eroavaisuus uuteen asuinympäristöön nähden; oma kulttuuritausta on selvinnyt vasta uudenlaisessa ympäristössä ja ryhmässä. On huomattu, että moni asia voidaan tehdä toisin.

Vaikka useimmat paluumuuttajista tuntevat itsensä vahvasti

pohjoiskarjalaisiksi ja samastuminen on lähes itsestään selvää, tunteiden perimmäisiä syitä ei ollut helppo pukea sanoiksi. Heidän mielestään pohjoiskarjalaisuudessa on kyse selvästi havaittavissa olevasta, mutta vaikeasti määriteltävästä ominaisuudesta, joka liittyy ennen muuta omiin kokemuksiin ja alueen erityispiirteisiin. Tämä vahvistaa Paasin (1986, 239) havaintoa siitä, että kotiseutu määrittänyt suomalaisille varsin itsekeskeisesti. Hänen mukaansa puolet sille esitetystä perusteluista liittyvät jollakin tavalla vastaajan omaan elämiseen, elämänhistoriaan ja sosiaalisiin suhteisiin. Pohjoiskarjalaisten paluumuuttajien puheissa korostuu kotimaakunnan yksilöllisesti merkityksellinen sosiaalinen sisältö muun muassa lapsuuden kokemusten ja sukulaisten kautta sekä alueen ihmisten ja heidän elämäntyyliinsä ihannointina. Lisäksi he korostavat myös alueen luontoon ja kulttuurin liittyviä piirteitä. Edellä mainittujen seikkojen avulla paluumuuttajien mielikuvissa muodostuu myös alueellinen yhteishenki – me pohjoiskarjalaiset, jolla rajataan alueen muodostama kuvitteellinen yhteisö ja viitataan sen erityislaatuisuuteen.

Kuitenkaan mistään erityisen voimakkaasta tai korosteisesta pohjoiskarjalaisesta identiteetistä ei monenkaan paluumuuttajan kohdalla voida puhua. Tunne syntyy ennemminkin siitä, että on nähty toisenlaistakin elämää kuin mitä kotimaakunta tarjoaa. Muualta on saatu vertailukohtaa omalle aluetietoisuudelle. Pohjoiskarjalaisuus saa itse maakunnassa ja sen ulkopuolella erilaisia merki-

tyksiä. Esimerkiksi maakunnasta pois muuttaessa pohjoiskarjalaisen identiteetin säilyttämisessä menneisyys on tärkeässä asemassa, sillä uusi identiteetti luodaan aina aiemman pohjalta. Näin ollen muuttajan identiteetti ei muodostu samanlaiseksi kuin muilla uuden asuinpaikan ihmisillä. Toisaalta se ei muutu myöskään entisenlaiseksi pohjoiskarjalaisuudeksi paluumuuton jälkeen. Muuttojen tuomien elämysten kautta ihmiset voivat luoda itselleen uudenlaista identiteettiä, johon osaltaan sisältyvät myös kotiseudulta muuttaminen ja uuteen sopeutuminen.

Kaikkiaan kotiseutu ja pohjoiskarjalaisuus ovat tärkeä osa paluumuuttajien elämää. Ne ovat elementtejä, jotka luovat heidän identiteettiään, antavat merkityksen omille juurille ja tuovat turvallisuutta kuulumisena laajempaan kokonaisuuteen. Toisaalta myös muutot ovat paluumuuttajille merkittäviä kokemuksia, jotka ovat avartaneet heidän maailmankatsomustaan. Muutot ovat tuoneet palaajien elämään uudenlaista sisältöä, jota he eivät olisi löytäneet pelkästään Pohjois-Karjalassa asumalla. Kuitenkin tällä hetkellä paluumuuttajat haluavat asua ennen muuta kotimaakunnassaan Pohjois-Karjalassa. Toisaalta vaikka maakuntaan on tullu vakavin mielin, moni on sopivan tilaisuuden tullen valmis muuttamaan uudelleenkin pois.

Tiivistelmä

Artikkelissa selvitetään haastatteluaineistoon pohjautuen, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet paluumuuttajien muuttopäätöksiin.

Muuttoprosessia on tarkasteltu yksilölliseltä tarkastelutasolta, jolloin siinä korostuvat erityisesti muuttajien subjektiiviset valinnat. Pohjoiskarjalaisille paluumuuttajille muutto on ollut vapaaehtoinen valinta, johon ovat vaikuttaneet erityisesti kotiseutu-

kaipuu, asumiseen, toimeentuloon ja elämänlaatuun liittyvät tekijät. Artikkelissa käsitellään myös paluumuuttajien tuntemuksia kotiseudusta ja pohjoiskarjalaisuudesta eli selvitetään heidän aluetietoisuuttaan. Paluumuuttajissa kotiseutu ja pohjoiskarjalai-

suus herättävät vahvoja ja positiivisia tunteita, joihin vaikuttavat niin Pohjois-Karjala kokonaisuudessaan kuin palaajien omat kokemukset ja muistot. Ne antavat palaajille samastumisen kohteen ja rakentavat myös heidän henkilökohtaista identiteettiään.

Kirjallisuus

- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition.* London – New York: Verso.
- Häkkinen, Iida. 2000. Muuttopäättös ja aluevalinta Suomen sisäisessä muuttoliikkeessä. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen tutkimuksia 65. Helsinki.
- Itäpuisto, Timo. 1999. Kotipesänä Pohjanmaa. Etelä-Pohjanmaan muuttajat ja kotiseudulla pysyneet. Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia 2. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Kantanen, Keijo. 1991. Takaisin kotiseudulle. Tutkimus paluumuuton merkityksestä ja mahdollisuuksista maaseudun erilaistumisprosessissa. Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 97. Joensuu.
- Karjalainen, Elli. 1986. Muuttoliike ja sen vaikutukset Kuhmon alueelliseen väestökehitykseen 1959–84. Oulun yliopiston Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen julkaisuja B6. Oulu.
- Korhonen, Sirpa. 1994. Paluumuuttohalukkuus Kainuuseen. Tutkimus Kainuusta 1982–901 muuttaneista henkilöistä. Oulun yliopiston Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen julkaisuja 120. Oulu.
- Korkiasaari, Jouni. 1991. Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maasamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta. Työministeriö. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo. 1994. Muuttoliike. Teoksessa: Koskinen, Seppo & Tuija ja Martelin & Irma-Leena Notkola & Veijo Notkola & Kari Pitkänen (toim.). Suomen väestö. Helsinki: Gaudeamus, 226–264.
- Kortteinen, Matti. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Lehtonen, Jaakko. 1997. Kansallinen identiteetti ja yhteisö-identiteetti – käsitteitä ja käsitteitä. Teoksessa: Virtapohja, Kalle (toim.). Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 21–36.
- Paasi, Anssi. 1984. Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisu 13. Helsinki.
- Paasi, Anssi. 1986. Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 8. Joensuu.
- Riikonen, Heikki. 1997. Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä – sukupolvet ja muistinvaraiset alueet. Teoksessa: Haarni, Tuukka & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.). Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Jyväskylä: Osuuskunta Vastapaino, 179–189.